УДК 342.565.5 (477)

https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-2(20)-138-155

Кравчук Володимир Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки, вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43021, тел.: +38 050 5546754; e-mail: wolodar@ukr.net, https//orcid.org/0000-0001-8332-3523

ПРАВА СУДДІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У публікації аналізується вплив введеного воєнного стану у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України на реалізацію прав суддів.

В умовах правового режиму воєнного стану судді діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України. Конституційні засади правового статусу суддів, передбачені Основним Законом України в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені.

Права суддів розглядаються як вид і міра їх можливої чи дозволеної поведінки, що встановлені нормами права для реалізації їхніх функцій і завдань та забезпечувані державою. Права суддів, як важливий елемент їх правосуб'єктності, виступають вагомою складовою правового статусу суддів.

Запропоновано поділяти права суддів на загальні та спеціальні. До загальних відносяться ті права, які належать судді як людині і громадянину, але після набуття ним відповідного правового статусу змінюють зміст, порядок реалізації та забезпечення. До спеціальних відносяться права, які пов'язані зі здійсненням правосуддя і виникають з моменту набуття особою правового статусу судді (тобто, з моменту складення присяги).

Загальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими у такому ж порядку, які права людини та громадянина. Однак, окремі загальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими в особливому порядку, зумовленому особливостями правового статусу суддів. Крім того, такі обмеження можуть встановлюватись відповідно до закону органами суддівського самоврядування.

Спеціальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими у такому ж порядку, як і загальні права суддів. Однак, окремі спеціальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можна було б не обмежувати взагалі, зважаючи на необхідність отримання суддями судів системи судоустрою України необхідного досвіду для розгляду військових злочинів.

Ключові слова: військова агресія, правовий режим воєнного стану, права судді, правовий статус суддів, суддя.

Krawchuk Wolodymyr Mykolayowych,
Ph.D. in Law, Associate Professor, Professor of Department of theory and history of state and law, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Vinnychenko St., 30, Lutsk, 43021, tel.: +38 050 5546754; e-mail: wolodar@ukr.net, https//orcid.org/0000-0001-8332-3523

THE RIGHTS OF JUDGES IN THE MARTIAL LAW CONDITION: CURRENT ASPECTS OF RESTRICTIONS AND IMPLEMENTATION

Abstract. The article analyzes the impact of martial law imposed in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine on the exercise of the rights of judges.

In the legal regime of martial law, judges act exclusively on the basis, within the powers and in the manner prescribed by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine. The constitutional principles of the legal status of judges provided by the Basic Law of Ukraine in the conditions of the martial law condition cannot be limited.

The rights of judges are considered as a type and measure of their possible or permissible behavior, which are established by law for the implementation of their functions and tasks and provided by the state. The rights of judges, as an important element of their legal personality, are an important component of the legal status of judges.

It is proposed to divide the rights of judges into general and special. The general rights are those that belong to the judge as a person and a citizen, but after acquiring the appropriate legal status, they change the content, procedure for implementation and provision. Special rights include rights related to the administration of justice and arise from the moment a person acquires the legal status of a judge (from the moment of taking the oath).

The general rights of judges under martial law may be restricted in the same way as human and civil rights. However, certain general rights of judges in the legal regime of martial law may be limited in a special manner due to the peculiarities of the legal status of judges. In addition, such restrictions may be established in accordance with the law by judicial self-government bodies.

The special rights of judges under martial law may be restricted in the same way as the general rights of judges. However, certain special rights of judges in the martial law condition could not be restricted at all, given the need for judges of the judicial system of Ukraine to have the necessary experience to deal with war crimes.

Key words: military aggression, martial law condition, rights of judges, legal status of judges, judge.

Постановка питання в загальному вигляді. Конституцією України та законодавством про судоустрій і статус суддів закріплені основи конституційної правосуб'єктності суддів. Проте, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та введенням, на підставі Закону України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», воєнного стану та веденням оборонних дій у столиці України місті-герої Києві, а також в інших містах на Сході нашої Держави, окремі права суддів зазнають відповідних трансформацій із об'єктивних причин – через початок війни.

Актуальність теми дослідження зумовлена комплексним характером правового статусу суддів як правового інституту, що складається з багатьох елементів, врегульованих нормами різних галузей національного законодавства. Тож особливості правової регламентації прав суддів, як елемента їх правового статусу, в умовах воєнного стану вимагає єдиної концептуальної спрямованості цих норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Права суддів були і залишаються предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених, зокрема В. Бойка, Ф. Веніславського, В. Городовенка, В. Долежана, В. Єгорової, Г. Задорожньої, О. Калашник, В. Колісника, В. Маляренка, І. Марочкіна, Л. Москвич, І. Назарова, О. Намясенко, О. Овчаренко, М. Оніщука, О. Петришина, С. Подкопаєва, С. Прилуцького, А. Селіванова, Л. Скоморохи, О. Скрипнюка, О. Совгирі, В. Стефанюка, Ю. Тодики, В. Федоренка, Т. Цимбалістого, В. Чебан, В. Шаповала, Н. Шаптали, С. Шевчука, Ю. Шемшученка, В. Шишкіна, С. Штогуна, Н. Шукліної та інших. Проблематика реалізації та обмеження прав суддів в умовах воєнного стану у вітчизняній конституційно-правовій та судоустрійній науці залишається недослідженою.

Загальна мета даної статті полягає у розкритті тих прав суддів, які є найбільш вразливими до змін в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перед тим, як розглядати питання реалізації та обмеження окремих прав суддів в умовах воєнного стану, варто наголосити на тому що 15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя», яким тимчасово встановлено, що в період дії воєнного стану і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного статтею 131 Конституції України кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Державна судова адміністрація України з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів [1].

Безпосередньо права суддів пропонуємо розглядати як вид і міру їх можливої чи дозволеної поведінки, що встановлені нормами права для реалізації їхніх функцій і завдань, та забезпечувані державою [2, с. 332].

В зв'язку з цим, права суддів можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних варто віднести власне ті права, які належать судді як людині і громадянину, але після набуття ним відповідного правового статусу змінюють зміст, порядок реалізації та забезпечення.

До спеціальних доречно віднести права, які в науковій літературі прийнято називати посадовими, тобто пов'язані зі здійсненням правосуддя. Такі права виникають з моменту набуття особою правового статусу судді (тобто, з моменту складення присяги). Зазначені права можуть бути статусними (право на відставку, право на участь у суддівському самоврядуванні, право на повагу професійної честі та гідності тощо) та функціональними (право на витребування доказів, право на окрему думку тощо) [2, с. 332].

Варто зазначити, що такі фундаментальні конституційні права суддів, як: право на повагу до їх гідності, зокрема, професійної; право на свободу та особисту недоторканність; право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; право на житло; право на шлюб; право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України; право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; право знати свої права і обов'язки; право на професійну правничу допомогу не можуть бути обмежені відповідно до ст. 64 ч. 2 Конституції України [3], в тому числі в умовах воєнного стану.

Водночас, щодо деяких конституційних прав суддів в умовах воєнного стану можуть встановлюватися обмеження.

Право на вільний розвиток своєї особистості. Дане право закріплене у ст. 1 ч. 1 Декларації про право на розвиток від 4 грудня 1986 року, а саме: «право на розвиток є невід'ємним правом людини, володіючи яким кожна людина та усі народи мають право брати участь у такому економічному, соціальному, культурному та політичному розвитку, де можуть бути повністю здійснені всі права людини й основні свободи, а також сприяти йому та користуватися його благами» [4]. Воєнний стан є особливим правовим режимом, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях та передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина,

тому і право на вільний розвиток своєї особистості може бути обмеженим.

Право на вільний розвиток особистості судді передбачає здатність використання суддями гарантованих Конституцією та законодавством правових можливостей для здійснення їх інтересів задля реалізації внутрішнього потенціалу суддів як у повсякденному житті, так і при здійсненні правосуддя. Отже, право суддів на вільний розвиток своєї особистості в частині здатності використання суддями гарантованих правових можливостей для здійснення їх інтересів задля реалізації їх внутрішнього потенціалу у повсякденному житті може підлягати обмеженню в умовах воєнного стану.

Право на недоторканність житла. Відповідно до ст. 140 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року, судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави [5]. З огляду на дану законодавчу норму, спеціально уповноважені органи державної влади (Служба судової охорони, органи правопорядку) зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення права суддів на недоторканність житла, якщо від них надходитимуть відповідні заяви. Проте, під час правового режиму воєнного стану, все ж таки, можуть встановлюватися обмеження конституційного права суддів на недоторканність житла. Так, відповідно до ст. 8 ч. 1 п. 7 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року (далі – Закону про воєнний стан) в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, огляд службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України [6]. Також, згідно ст. 15 ч. 2 п. 13 Закону про воєнний стан військові адміністрації населених пунктів на відповідній території здійснюють повноваження із: надання допомоги власникам квартир (будинків) в їх відбудові у разі пошкодження в результаті проведення бойових дій, терористичних актів, диверсій; організації за рахунок власних коштів і на пайових засадах будівництва, реконструкції і ремонту житлових будинків; виконання або делегування на конкурсній основі генеральній будівельній організації (підрядній організації) функцій замовника на будівництво, реконструкцію і ремонт житла [6].

Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Варто зауважити, що це право суддів стосується як забезпечення їх особистої та сімейної таємниці, так і сфери їхніх професійних та ділових відносин, тому може підлягати обмеженню в умовах воєнного стану з урахуванням особистих та професійних складових.

Право на невтручання в особисте та сімейне життя. Дане право суддів включає гарантовані державою: 1) недоторканність своєрідного способу життя суддів як складової їх соціального статусу, в межах визначених Конституцією та законами

України; 2) недоторканність способу сімейного життя суддів як засіб їх захисту від безпідставного втручання у сімейні відносини, крім випадків, встановлених Конституцією України [2, с. 315]. Оскільки, особисте життя суддів гармонійно взаємодіє з їхньою професійною діяльністю, то ці обидві форми соціального існування суддів є неподільними, тому обмеження даного права повинні бути вмотивованими щодо конкретного випадку.

Свобода пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України. Статтею 2 частиною 1 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16 вересня 1963 року кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території [7].

Право суддів на свободу пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України може бути обмежене у випадку введення воєнного стану на підставі закону. Так, згідно ст. 12 ч. 1 абз. 5 та ст. 13 ч. 1 абз. 5 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року свободу пересування відповідно до закону може бути обмежено на територіях, щодо яких введено воєнний стан, а вільний вибір місця проживання обмежується в адміністративно-територіальних одиницях, які знаходяться на територіях, щодо яких введено воєнний стан [8].

Також, відповідно до ст. 8 ч. 1 п. 6 Закону про воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, встановлення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободу пересування громадян [6]. Нині запроваджений особливий режим у вигляді комплексу заходів, які здійснюються в Україні або її окремих місцевостях, де введено воєнний стан з метою недопущення несанкціонованого переміщення громадян України. Патрулям на території, де встановлено особливий режим, в установленому законодавством порядку надано право: тимчасово обмежувати або забороняти на вулицях та дорогах, окремих ділянках місцевості та в інших громадських місцях перебування або пересування осіб; виводити осіб з окремих ділянок місцевості та об'єктів [9].

Рада суддів України 02 березня 2002 року оприлюднила рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану, згідно яких щоденно збирається інформація про фактичне місцезнаходження суддів і передається в Державну судову адміністрацію України. Судді передають інформацію про своє місцезнаходження [10].

Право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Усі судді мають невід'ємне право визначати для себе систему мо-

рально-етичних, світоглядних, духовних та інших ідей та ідеалів, а також вільно, без будь-якого ідеологічного чи іншого контролю оприлюднювати та обстоювати свої думки та погляди шляхом використання будь-яких засобів їх вираження.

Окремі обмеження права суддів на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань передбачені законодавством не зважаючи на правовий режим воєнного стану. Зокрема, у Законі України «Про Конституційний Суд України» визначено право суддів Конституційного Суду України публічно висловлювати свою думку щодо суті лише тих справ, у яких Суд уже ухвалив рішення чи надав висновок (ст. 18 ч. 5) [11]. Відповідно до Кодексу суддівської етики, судді не можуть робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили. Судді не мають права розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з розглядом справи [12]. В умовах воєнного стану відповідно до закону можуть встановлюватись окремі обмеження права суддів на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, що не пов'язані зі здійсненням їх професійної діяльності.

Право на свободу світогляду і віросповідання. Світогляд людини виступає інтелектуальним джерелом її думок, слів, життєвої позиції, створюючи духовно-ідеологічний фундамент її буття. Світогляд суддів впливає не лише на їх особисте сприйняття навколишньої дійсності, але й на його професійну діяльність, трансформуючись у суддівську правосвідомість та знаходячи вираження в суддівському розсуді [2, с. 319].

Вірування як основа віросповідання, виступає невід'ємною складовою світогляду, адже існують явища оточуючого світу, що не знайшли наукового підтвердження. Різновидом реалізації свободи віросповідання є сповідування певної релігії. Тож, судді, як і будь-які інші громадяни, можуть сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, відправляти релігійні обряди, вести релігійну діяльність, за винятком обмежень, передбачених законом (наприклад, в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей, як це передбачено ст. 35 ч. 2 Конституції України). Сповідування суддями будь-якої релігії або не сповідування ніякої також впливає на їх світогляд, що пізніше може знаходити своє вираження, в тому числі у внутрішньому переконанні суддів та прийнятих ними рішеннях [2, с. 319]. В умовах воєнного стану право суддів на свободу світогляду і віросповідання може бути обмеженим, особливо в частині виконання конституційного обов'язку захищати Вітчизну.

Право на свободу об'єднання у громадські організації. Судді мають право брати участь у громадській діяльності, публічних заходах, якщо вони не завдають шкоди їх статусу, авторитету суду і не можуть вплинути на здійснення правосуддя, проте повинні уникати взаємовідносин, які можуть вплинути на незалежність та неупередженість суддів [12]. Однак, відповідно до ст. 8 ч. 1 п. 9 Закону про воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення)

можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення [6]. Таким чином, участь суддів у громадській діяльності в умовах воєнного стану підлягає обмеженню відповідно до закону.

Право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Судді, як і усі інші громадяни держави, мають активне виборче право (право обирати представницькі органи державної влади та органи місцевого самоврядування). Пасивне виборче право судді можуть реалізувати шляхом участі у президентських, парламентських та місцевих виборах. Виборчим законодавством можуть бути передбачені окремі особливості участі суддів за реалізації пасивного виборчого права, зокрема призупинення суддівських повноважень на час виборчих кампаній та інші. Однак, відповідно до ст. 19 ч. 1 абз. 3 Закону про воєнний стан в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування [6]. Тому, реалізація суддями даного права в умовах воєнного стану взагалі унеможливлюється відповідно до закону.

Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Формою реалізації права суддів на приватну власність є володіння, користування і розпорядження матеріальними й особистими нематеріальними цінностями (благами) з метою задоволення соціально-економічних потреб. Реалізація суддями права власності має свої особливості. Зокрема, відповідно до ст. 59 ч. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з метою встановлення відповідності рівня життя суддів, наявного в них та членів їх сімей майна і одержаних ними доходів, проводиться моніторинг способу життя суддів відповідно до закону. Крім того, відповідно до ст. 140 ч. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява [5].

Проте, відповідно до ст. 8 ч. 1 п. 6 Закону про воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, встановлення

у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, примусове відчуження майна, що перебуває у приватній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку, видаючи про це відповідні документи встановленого зразка [6].

Право на працю. Насамперед, слід зауважити, що реалізувати дане право може лише той громадянин України, який відповідає встановленим законодавством вимогам. З огляду на це можна стверджувати, що трудова правосуб'єктність суддів виникає після досягнення громадянином тридцяти років та за умови наявності стажу професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років. Оскільки, відповідно до ст. 8 ч. 1 п. 3 Закону про воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, зміни умов праці відповідно до законодавства про працю [6].

У контексті реалізації суддями права на працю в умовах воєнного стану передбачено певні обмеження стосовно відрядження суддів. Зокрема, відповідно до Закону України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» тимчасово встановлено, що в період дії воєнного стану і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного статтею 131 Конституції України, Голова Верховного Суду або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, приймає рішення про відрядження суддів до інших судів того самого рівня і спеціалізації та про дострокове закінчення відрядження суддів. У період відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України такі рішення приймаються без подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Положення щодо граничного строку відрядження суддів не застосовуються [1].

Згідно рекомендацій щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02 березня 2002 року щоденно з'ясовуються причини відсутності на роботі або причини неможливості явки на роботу і такі дані передаються до Державної судової адміністрації України [10].

Відповідно до Рішення № 9 «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку Російської Федерації» від 24 лютого 2022 року Рада суддів України звернула увагу усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист. Крім того, Рада суддів України рекомендувала зборам суддів, головам судів, суддям судів України у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зу-

пинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ [13]. Даними положеннями Рада суддів України встановила відповідні обмеження права на працю суддів в умовах правового режиму воєнного стану, оскільки є загроза або неможливість реалізації такої його (права на працю) складової, як *права на належні, безпечні і здорові умови праці*.

На необхідності існування належних умов праці наголошено і в міжнародних документах. Так, відповідно до Рекомендації № (94) 12 принципом III передбачено відповідні умови праці. Зокрема, зазначено, що для створення відповідних умов праці, які дають змогу суддям ефективно працювати, необхідно: 1) укомплектувати штати достатньою кількістю суддів та забезпечити їм перед їхнім призначенням та протягом їхньої кар'єри необхідну професійну підготовку, прикладом якої може бути стажування в судах та, за можливості, в інших органах та інстанціях влади. Судді не повинні оплачувати таку професійну підготовку; ця підготовка має бути спрямована на вивчення нового законодавства та судової практики. За необхідності така підготовка повинна включати навчальні візити до органів влади та судів в європейських та інших зарубіжних країнах; 2) забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе; 3) запровадити чітко означену структуру з тим, щоб комплектувати штати кваліфікованими суддями та закріплювати їх; 4) надати в розпорядження суддів допоміжний персонал та відповідне обладнання, зокрема, засоби для діловодства та зв'язку, з тим, щоб вони могли діяти ефективно та без невиправданих затримок [14].

Крім цього, 14 березня 2022 року рішенням Ради суддів України затверджено «Окремі рекомендації організації роботи судів та суддів в умовах воєнного стану» [15]. Даним рішенням передбачені особливості організації роботи суддів у разі їх участі у національному спротиві (проходження служби у складі добровольчого формування Сил територіальної оборони Збройних Сил України, участь у добровольчому формуванні територіальної громади).

По-перше, проходження суддями служби у складі добровольчих формувань Сил територіальної оборони Збройних Сил України, участь суддів у добровольчих формуваннях територіальних громад, укладення відповідних контрактів не є порушенням вимог щодо несумісності. По-друге, при вирішенні питання проходження служби у складі добровольчих формувань Сил територіальної оборони Збройних Сил України, участі суддів у добровольчих формуваннях територіальних громад, укладення відповідних контрактів слід виходити з того, що основним обов'язком суддів є відправлення правосуддя. По-третє, при визначенні рівня залучення суддів до участі в національному спротиві слід забезпечувати необхідний баланс між кількістю робочого часу, який витрачають судді на участь в національному спротиві та ефективність і можливість виконання їх безпосередніх обов'язків з відправлення правосуддя. По-четверте, за умови, що судді перебувають в автоматизованому розподілі справ та самостійно розподіляють свій час, необхідний для виконання своїх безпосередніх обов'язків із часом, необхідним для виконання обов'язків в територіальній обороні, табелювання

таких суддів здійснюється в загальному порядку (як перебування на робочому місці). По-п'яте, табелювання суддів, які здійснюють виконання обов'язків в територіальній обороні під час робочого часу здійснюється на підставі розпорядчого документу суду, яким одночасно вирішується питання виключення суддів із автоматизованого розподілу. По-шосте, дистанційна робота суддів можлива виключно за умови їх перебування в межах України [15].

Ще однією складовою права на працю є *право на своєчасне одержання винагороди за працю*. Судді, реалізуючи право на працю, мають також право на заробітну плату (суддівську винагороду), не нижчу від визначеної законом. На необхідності забезпечення високої матеріальної винагороди суддям наголошується і в низці міжнародних документів. У п. 8 Європейського статуту судді наголошується, що «заробітна плата судді має бути адекватною та забезпечувати дійсну економічну незалежність судді і не має зменшуватися на будь-якому етапі суддівської служби» [16]. У Пекінських тезах наголошується, що судді мають отримувати адекватну винагороду за свою роботу, їм мають ставитися адекватні строки та відповідні умови праці. Заробітна плата не може бути знижена під час строку перебування судді на посаді, за винятком тих випадків, коли таке зниження є частиною економічних заходів, на які погодилася принаймні більша частина суддів відповідного суду [17].

Відповідно до ст. 135 ч. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» суддівська винагорода виплачується судді з дня зарахування його до штату відповідного суду, якщо інше не встановлено законом. Суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат за: 1) вислугу років; 2) перебування на адміністративній посаді в суді; 3) науковий ступінь; 4) роботу, що передбачає доступ до державної таємниці [5].

Окремі обмеження права суддів на своєчасне одержання винагороди за працю в умовах воєнного стану встановлені згадуваним вище рішенням Ради суддів України від 14 березня 2022 року. Так, суддівська винагорода у розмірі посадового окладу та доплат, визначених частиною другою статті 135 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», виплачується за наявності однієї із умов: 1) судді згідно табелю перебувають в автоматизованому розподілі справ та здійснюють свої повноваження на робочому місці або дистанційно; 2) судді перебувають у відрядженні, оплачуваній відпустці тощо; 3) судді увільнені від виконання обов'язків з відправлення правосуддя у зв'язку із призовом на військову службу під час мобілізації на особливий період, зі збереженням місця роботи, посади і середнього заробітку на період проходження військової служби (на підставі частини третьої статті 119 Кодексу законів про працю України); 4) судді в робочий час виконують обов'язки, пов'язані з участю в національному спротиві; 5) судді не здійснюють правосуддя з незалежних від них причин (закінчення строку повноважень, тимчасове зупинення роботи суду, тимчасове зупинення відправлення правосуддя тощо) [15].

Право кожного, хто працює, на відпочинок. Ефективне виконання суддями своїх повноважень можливе лише за умови збереження їх працездатності, чому безумовно сприяє відпочинок. Відповідно до ст. 136 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

суддям надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів з виплатою, крім суддівської винагороди, допомоги на оздоровлення в розмірі посадового окладу. Суддям, які мають стаж роботи більше 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів [5]. Згідно ст. 28 Закону України «Про Конституційний Суд України» судді Конституційного Суду надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів [11].

Особливості трудових відносин із суддями (в частині відпусток), які вимушено залишили свої місця проживання та перебувають в інших містах або за кордоном, встановлені рішенням Ради суддів України, яким затверджено «Окремі рекомендації організації роботи судів та суддів в умовах воєнного стану», зокрема: 1) у випадку, якщо судом не ухвалювалося рішення про тимчасове зупинення роботи суду (тимчасове зупинення відправлення правосуддя) або рішення про дистанційну роботу, – надавати таким суддям за їх заявами оплачувану або неоплачувану відпустку з одночасною рекомендацією прибути до місця роботи в найкоротший термін; 2) при ухваленні рішення щодо надання відпусток враховувати дійсні обставини (наявність/відсутність бойових дій в конкретному населеному пункті), реальну можливість/необхідність повернення/прибуття судді на робоче місце, можливість дистанційної роботи [15].

Право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Відповідно до ст. 8 ч. 1 п. 2 Закону про воєнний стан питання соціального захисту працездатних осіб в умовах воєнного стану визначаються Кабінетом Міністрів України [6].

Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Відповідно до ст. 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді та члени їх сімей мають право на безоплатне медичне обслуговування у державних закладах охорони здоров'я. Члени сімей суддів можуть обслуговуватися в тих медичних закладах, де обслуговується суддя [5].

Згідно ст. 8 ч. 1 п. 19 Закону про воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю [6]. З огляду на дану обставину, право суддів на безоплатне медичне обслуговування у державних закладах охорони здоров'я може підлягати обмеженню в умовах воєнного стану.

Отже, загальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими у такому ж порядку, які права людини та громадянина. Однак, окремі загальні права суддів (наприклад, право на працю, право на відпочинок тощо) в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими в особливому порядку, зумовленому саме правовим статусом

суддів. Крім того, такі обмеження можуть встановлюватись відповідно до закону органами суддівського самоврядування (зборами суддів, з'їздом суддів чи Радою суддів України).

Обіймаючи посаду судді, громадянин, відповідно до набутого правового статусу, наділяється правами, які є запорукою успішної реалізації функцій, що покладаються на суддів. Вони виникають від часу набуття громадянином статусу судді й припиняються з припиненням цього статусу. У зв'язку з цим, доцільним є такий термін, як «права суддів, пов'язані із здійсненням правосуддя».

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до прав суддів відносить: 1) брати участь у суддівському самоврядуванні; 2) утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня; 3) бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки; 4) підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку [5].

Право суддів брати участь у суддівському самоврядуванні. Оскільки, суддівське самоврядування діє для захисту професійних інтересів суддів, воно передбачає самостійне колективне вирішення суддями питань, що стосуються їхньої професійної діяльності.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює, що суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів [5]. Оскільки органами суддівського самоврядування є збори суддів, з'їзд суддів та Рада суддів України, які не є постійно діючими інституціями, тому правовий режим воєнного стану (особливо на невизначений тривалий термін) може суттєво ускладнити реалізацію права суддів брати участь у суддівському самоврядуванні.

Право суддів утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня. Метою створення та діяльності таких громадських об'єднань є сприяння становленню громадянського суспільства в Україні, розвитку демократичного законодавства та правосуддя, підвищенню авторитету судової влади та зміцненню незалежності суддів, розвитку правової теорії та юридичної просвіти, підвищенню професійної кваліфікації суддів та організації обміну досвідом з суддями інших країн, задоволенню інформаційних, культурно-просвітницьких та інших потреб працівників суддівського корпусу та захисту спільних інтересів своїх членів [18]. Відповідно до ст. 8 ч. 1 п. 9 Закону про воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування порушу-

вати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення [6]. Отже, участь суддів у громадських об'єднаннях з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня в умовах воєнного стану може бути обмежена відповідно до закону.

Право суддів бути членами національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки. Поділяємо точку зору авторів науково-практичного коментаря до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» про те, що судді можуть утворювати не тільки власні громадські об'єднання, а й бути учасниками та долучатись до інших національних або міжнародних асоціацій та громадських організацій, що об'єднують у своїх лавах правників (адвокатів, прокурорів, нотаріусів тощо) [19, с. 221].

Національні або міжнародні асоціації та інші організацій засновуються юридичною громадськістю для спільних дій по задоволенню інтересів юристів, залучення їх до активної участі в роботі по розбудові правової держави, формування громадянського суспільства з метою захисту інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвитку юридичної професії та науки.

Під час дії правового режиму воєнного стану участь суддів у національних або міжнародних асоціаціях та інших організаціях, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки може бути обмежена відповідно до закону.

Право суддів підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку. Підготовка та підвищення кваліфікації суддів регламентується рядом нормативно-правових актів, в тому числі рекомендаційного характеру, спрямованих на удосконалення освітньої підготовки суддів. Невід'ємним фактором діяльності суддів є підвищення кваліфікації, періодичне навчання та тренінги, опанування та подальше втілення на практиці міжнародних та європейських стандартів судочинства.

Незважаючи на можливість обмеження права суддів підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку, вважаємо за необхідне висловити деякі міркування, з огляду на специфіку даного права. По-перше, у зв'язку з веденням оборони нашої Батьківщини у столиці України місті-герої Києві, а також в інших містах, які демонструють небувалий героїзм – у Бучі, Волновасі, Гостомелі, Енергодарі, Ірпені, Маріуполі, Мелітополі, Миколаєві, Охтирці, Сумах, Харкові, Херсоні, Чернігові та інших внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України зафіксовано багаторазові факти, що мають усі ознаки військових злочинів (грабежі і мародерства, порушення правил ведення

війни, знущання з мирного населення, розстріли ні в чому не винних дітей і жінок тощо). По-друге, Україні потрібна буде надзвичайно потужна підтримка у міжнародних судах для розгляду багатьох військових злочинів з метою притягнення до кримінальної відповідальності усіх військових злочинців (починаючи від солдата, закінчуючи вищим військовим і політичним керівництвом держави-агресора). По-третє, розгляд військових злочинів, скоєних російськими солдатами, може відбуватись і у формі здійснення правосуддя вітчизняними судами, для цього суддям судів системи судоустрою України потрібно отримати відповідний міжнародний досвід, в тому числі, шляхом підвищення свого професійного рівня та проходження з цією метою відповідної підготовки.

Таким чином, спеціальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими у такому ж порядку, як і загальні права суддів. Однак, окремі спеціальні права суддів (зокрема, право суддів підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку) в умовах правового режиму воєнного стану можна було б не обмежувати взагалі, зважаючи на необхідність отримання суддями судів системи судоустрою України необхідного досвіду для розгляду військових злочинів.

Висновки. Отже, окремі права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими, враховуючи їх поділ на загальні та спеціальні, і специфіку самих прав суддів, які належать до кожної з цих груп.

Загальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими у такому ж порядку, які права людини та громадянина. Однак, окремі загальні права суддів (наприклад, право на працю, право на відпочинок тощо) в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими в особливому порядку, зумовленому особливостями правового статусу суддів. Крім того, такі обмеження можуть встановлюватись відповідно до закону органами суддівського самоврядування (зборами суддів, з'їздом суддів чи Радою суддів України).

Спеціальні права суддів в умовах правового режиму воєнного стану можуть бути обмеженими у такому ж порядку, як і загальні права суддів. Однак, окремі спеціальні права суддів (зокрема, право суддів підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку) в умовах правового режиму воєнного стану можна було б не обмежувати взагалі, зважаючи на необхідність отримання суддями судів системи судоустрою України необхідного досвіду для розгляду військових злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя: Закон України від 15.03.2022 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#n5 (дата звернення: 17.04.2022).

2. Кравчук В.М. Конституційні основи правового статусу суддів в Україні: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 640 с.

3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28

червня 1996 року, з наступними змінами. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed19960628 (дата звернення: 24.03.2022).

4. Декларація про право на розвиток, прийнята резолюцією 41/128 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1986 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_301 (дата звернення: 16.04.2022).

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р., з наступними змінами / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1465331835457898 (дата звернення: 29.03.2022).

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року, з наступними змінами / Верховна Рада України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 17.04.2022).

7. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16 вересня 1963 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_059 (дата звернення: 16.04.2022).

8. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року, із змінами / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15 (дата звернення: 28.03.2022).

9. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021 (дата звернення: 16.04.2022).

10. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02 березня 2002 року. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu (дата звернення: 14.04.2022).

11. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року, з наступними змінами / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19 (дата звернення: 21.03.2022).

12. Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року. URL: https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf (дата звернення: 14.04.2022).

13. Рішення Ради суддів України «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку Російської Федерації» № 9 від 24 лютого 2022 року. URL: http://rsu.gov.ua/ua/documents/130 (дата звернення: 14.04.2022).

14. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_323 (дата звернення: 21.03.2022)

15. Рішення Ради суддів України «Про затвердження окремих рекомендацій організації роботи судів та суддів в умовах воєнного стану» № 10 від 14 березня 2022 року. URL: http://rsu.gov.ua/ua/documents/130 (дата звернення: 14.04.2022).

16. Європейський статут судді прийнятий Європейською Асоціацією Суддів у 1993 році. URL: vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/evrop-status-suddi.doc (дата звернення: 17.03.2022).

17. Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону, прийняті провідними діячами в галузі правосуддя в LAWASIA, а також суддями з Азії та тихоокеанського регіону в Пекіні

в 1995 році та схвалені на засіданні ради LAWASIA в 2001 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j78 (дата звернення: 10.04.2022).

18. Статут Всеукраїнської громадської організації «Асоціація суддів України». URL: http://uajudges.org.ua/wp-content/themes/2015/06/Statut.pdf (дата звернення: 17.04.2022).

19. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Науково-практичний коментар / за заг. ред. М.А. Погорецького, О.З. Хотинської-Нор, О.Г. Яновської. Київ, 2019. 668 с.

REFERENCES:

1. Zakon Ukraïni "Pro vnesennja zmin do rozdilu XII «Prikincevi ta perehidni polozhennja» Zakonu Ukraïni «Pro sudoustrij i status suddiv» shhodo zabezpechennja stalogo funkcionuvannja sudovoï vladi v period vidsutnosti povnovazhnogo skladu Vishhoï radi pravosuddja" [The Law of Ukraine "On Amendments to Section XII "Final and Transitional Provisions" of the Law of Ukraine "On Judiciary and Status of Judges" to Ensure Sustainable Functioning of the Judiciary in the Absence of the Plenipotentiary of the High Council of Justice"]. (n.d). *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#n5 [in Ukrainian].

2. Kravchuk, V.M. (2019). *Konstitucijni osnovi pravovogo statusu suddiv v Ukraïni [Constitutional bases of legal status of judges in Ukraine].* Kiïv: Vidavnictvo Lira-K [in Ukrainian].

3. Konstitucija Ukraïni prijnjata na p'jatij sesiï Verhovnoï Radi Ukraïni 28 chervnja 1996 roku, z nastupnimi zminami [The Constitution of Ukraine was adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996, as amended].(n.d). *zakon0.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/ed19960628 [in Ukrainian].

4. Deklaracija pro pravo na rozvitok, prijnjata rezoljucieju 41/128 General'noï Asambleï vid 4 grudnja 1986 roku [Declaration on the Right to Development, adopted by General Assembly resolution 41/128 of 4 December 1986]. (n.d). *zakon0.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_301 [in Ukrainian].

5. Zakon Ukraïni "Pro sudoustrij i status suddiv" [The Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges"].(n.d). *zakon3.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1465331835457898 [in Ukrainian].

6. Zakon Ukraïni "Pro pravovij rezhim voєnnogo stanu" [The Law of Ukraine "On the legal regime of martial law"]. (n.d). *zakon0.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-19 [in Ukrainian].

7. Protokol № 4 do Konvencії pro zahist prav ljudini i osnovopolozhnih svobod, jakij garantuє dejaki prava i svobodi, ne peredbacheni v Konvencії ta u Pershomu protokoli do neï vid 16 veresnja 1963 roku [Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which guarantees certain rights and freedoms not provided for in the Convention and its First Protocol of 16 September 1963].(n.d). *zakon5.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_059 [in Ukrainian].

8. Zakon Ukraïni "Pro svobodu peresuvannja ta vil'nij vibir miscja prozhivannja v Ukraïni" [The Law of Ukraine "On freedom of movement and free choice of residence in Ukraine"].(n.d). *zakon5.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15 [in Ukrainian].

9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni "Pro zatverdzhennja Porjadku vstanovlennja osoblivogo rezhimu v'izdu i viïzdu, obmezhennja svobodi peresuvannja gromadjan, inozemciv ta osib bez gromadjanstva, a takozh ruhu transportnih zasobiv v Ukraïni abo v okremih ïï miscevostjah, de vvedeno voєnnij stan" [The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for establishing a special regime of entry and exit, restriction of freedom of movement of citizens, foreigners and stateless persons,

as well as traffic in Ukraine or in certain localities where martial law is imposed"]. (n.d). *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021 [in Ukrainian].

10. Rekomendacії shhodo roboti sudiv v umovah voєnnogo stanu vid 02 bereznja 2002 roku [Recommendations on the work of courts in martial law].*rsu.gov.ua* Retrieved from http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu [in Ukrainian].

11. Zakon Ukraïni "Pro Konstitucijnij Sud Ukraïni" [The Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine"].(n.d). *zakon3.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19 [in Ukrainian].

12. Kodeks suddivs'koї etiki [Code of Judicial Ethics].*court.gov.ua* https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf [in Ukrainian].

13. Rishennja Radi suddiv Ukraïni «Shhodo vzhittja nevidkladnih zahodiv dlja zabezpechennja stalogo funkcionuvannja sudovoї vladi v Ukraïni v umovah pripinennja povnovazhen' Vishhoї radi pravosuddja ta voєnnogo stanu u zv'jazku zi zbrojnoju agresiєju z boku Rosijs'koї Federacії» № 9 vid 24 ljutogo 2022 roku [Decision of the Council of Judges of Ukraine "On taking urgent measures to ensure the sustainable functioning of the judiciary in Ukraine in the event of termination of the High Council of Justice and martial law in connection with armed aggression by the Russian Federation"]. *rsu.gov.ua* Retrieved from http://rsu.gov.ua/ua/documents/130 [in Ukrainian].

14. Rekomendacija № (94) 12 «Nezalezhnist', diєvist' ta rol' suddiv», uhvalena Komitetom Ministriv Radi Єvropi na 518 zasidanni zastupnikiv ministriv [Recommendation 94 (94) 12 "Independence, effectiveness and role of judges", adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at the 518th meeting of the Ministers' Deputies].(n.d). *zakon2.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_323 [in Ukrainian].

15. Rishennja Radi suddiv Ukraïni «Pro zatverdzhennja okremih rekomendacij organizacії roboti sudiv ta suddiv v umovah voєnnogo stanu» [Decision of the Council of Judges of Ukraine "On approval of certain recommendations for the organization of work of courts and judges in martial law"].*rsu.gov.ua* Retrieved from http://rsu.gov.ua/ua/documents/130 [in Ukrainian].

16. Єvropejs'kij statut suddi prijnjatij Єvropejs'koju Asociacієju Suddiv u 1993 roci [The European Statute for Judges was adopted by the European Association of Judges in 1993].*vkksu.gov.ua* Retrieved from vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/evrop-status-suddi.doc [in Ukrainian].

17. Pekins'ki tezi shhodo principiv nezalezhnosti suddiv juridichnoї asociacії kraïn azijs'kogo ta tihookeans'kogo regionu, prijnjati providnimi dijachami v galuzi pravosuddja v LAWASIA, a takozh suddjami z Azії ta tihookeans'kogo regionu v Pekini v 1995 roci ta shvaleni na zasidanni radi LAWASIA v 2001 roku [The Beijing Theses on the Principles of Independence of Judges of the Asia-Pacific Judicial Association, adopted by leading justice actors in LAWASIA and judges in Asia and the Pacific in Beijing in 1995 and approved by the LAWASIA Council in 2001]. (n.d). *zakon2.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j78 [in Ukrainian].

18. Statut Vseukraïns'koї gromads'koї organizacії «Asociacija suddiv Ukraïni» [Charter of the All-Ukrainian public organization "Association of Judges of Ukraine"].*uajudges.org.ua* Retrieved from http://uajudges.org.ua/wp-content/themes/2015/06/Statut.pdf [in Ukrainian].

19. *Zakon Ukraïni «Pro sudoustrij i status suddiv». Naukovo-praktichnij komentar [Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges". Scientific and practical commentary].* Kiïv [in Ukrainian].